

Miquel Pairoli, crític literari i amic de Miquel Àngel Riera

Pere Rosselló

El 25 de març de 1979 Miquel Pairoli publica al *Punt Diari* una ressenya de la novel·la *L'endemà de mai* (1978).¹ Miquel Àngel Riera és aleshores un escriptor nou, pràcticament descobert just fa uns anys pels sectors lletraferits de Catalunya. Abans gairebé només era conegut a Mallorca. Pairoli i Riera encara no es coneixen. L'escriptor manacorí ni tan sols s'adona de l'aparició d'aquest comentari al diari gironí: tardarà dos anys a poder-lo llegir. En la ressenya Pairoli cospa perfectament el caràcter de la novel·la: «és imprescindible –aconsella– que el lector adopti un ritme de lectura lent, molt lent», que anivelli «el seu ritme de lectura amb el ritme de la narració», per tal que pugui gaudir «d'una prosa singularment rica i bella, d'una definició matisadíssima i molt intel·ligent dels personatges i del marc ambiental». Després d'haver explicat el conflicte que *L'endemà de mai* narra, insisteix en el fet que la novel·la permet diverses lectures: una de sociopolítica, però també una altra de psicològica. Destaca la qualitat de la prosa, l'estil complex i el domini del lèxic de l'escriptor illenc. Finalment, el vincula als autors mallorquins de la denominada Generació dels 70 i traça unes breus comparacions amb Gabriel Janer Manila, amb Baltasar Porcel i amb Antoni-Lluc Ferrer.

Dos anys més tard, Miquel Pairoli torna a interessar-se per la novel·lística de Miquel Àngel Riera i li dedica un article a la revista *Presència*.² En certa manera, aquest treball és una conseqüència de l'anterior: el crític de Quart, conscient de la connexió entre *Morir quan cal* (1974) i *L'endemà de mai*, ara vol comentar les dues obres, car sap que la segona és la continuació directa de l'anterior. Tanmateix, el text aparegut a *Presència*, titulat *Miquel Àngel Riera, en la narrativa dels anys setanta*, respon, més que a l'objectiu d'enquadrar el novel·lista en aquest grup generacional, com anuncia el títol, a la intenció d'oferir una visió conjunta d'aquestes dues obres. En remarca que no són dues «novel·les de guerra», sinó dues

històries sobre el tema de la violència. Després d'explicar les dues obres i com estan enllaçades entre si, conclou que «hi ha unes diferències estilístiques i d'estructura importants en una novel·la amb relació a l'altra» i que, mentre a *Morir quan cal* Riera «cerca un objectivisme en ésser els personatges mateixos els qui donen la seva visió dels fets»³, a *L'endemà de mai* aplica un distanciament mitjançant l'ús d'un narrador en tercera persona omniscient; la qual cosa condueix a la utilització de dos *tempos* narratius força diferents per a cada obra.

És a partir de l'aparició d'aquest article que Miquel Pairoli entra en contacte amb Miquel Àngel Riera. El mes de maig de 1981 li envia per correu postal una lletra, juntament amb una fotocòpia de l'article aparegut a *Presència*. En la missiva subratlla l'admiració que sent per l'obra de Riera i li diu que ha llegit les novel·les «amb gust i amb interès» i que l'atreu «particularment la densitat moral i l'escriptura, la construcció del text, sobretot a *L'endemà de mai*.»⁴ A partir d'aquest moment s'inicia una breu comunicació epistolar entre ambdós escriptors. Miquel Àngel Riera li contesta amb una bella carta, en què comença agraint-li l'article i la tramesa:

Voldria que les expressions d'agraïment no anassin tan gastades per un ús tot sovint insincer, per poder-les emprar ara, amb garantia de donar idea de fins a on arriba el meu. Aquestes coses són les que millor paguen l'esforç solitari i silenciós –al meu cas, endemés, tan dolorós i ple de temors– de la creació literària. Aquest descobrir, de sobte, que, mercès a l'obra que se'n derivà, s'ha establert un pont, dins la distància, amb algú que en altres circumstàncies, mai no hauria entrat dins el nostre entorn vital, me resulta, sempre, commovedor. Quan, com en el cas del seu treball, s'hi afegeix la intel·ligència, el resultat és rodó: un moment perfecte dels que, de tant en tant, ens fan avinent que la vida, malgrat tot, malgrat tots, és, pot ser, ha de ser, quelcom apassionant i ado-

table. Com si inventàs ara la paraula, senzillament, gràcies.⁵

En la seva carta Miquel Pairoli també l'assabentava del primer article sobre *L'endemà de mai*. Riera li'n demana les referències per poder-lo aconseguir i l'informa de la publicació imminent de la segona edició de la novel·la *Andreu Milà*.⁶ En la seva resposta, el mes següent, el crític literari s'excusa de no poder-li enviar la fotocòpia del primer article, atès que no en conserva ni l'original ni el retall publicat.⁷ Això no obstant, Pairoli li'n dóna la referència de publicació i li resumeix breument, de memòria, el que hi deia. A més, tot responent a una petició del nou amic mallorquí, li resumeix una mica la seva trajectòria humana, formativa i professional. D'entre els seus mots destaca l'atenció a la dedicació a la crítica literària: una activitat que confessa que li interessa molt, però a la qual cada vegada té menys temps per dedicar-se. Quant als altres llibres de Riera que Pairoli li diu que ha llegit, remarca el poemari *La bellesa de l'home* (1979), cosa que li dóna peu a comentar les diferències entre l'expressió poètica i la narrativa: «Em féu l'efecte que hi vessàveu [a *La bellesa de l'home*], que hi deixàveu fluir tot allò que, pel fet d'ésser més íntim, més personal, no podeu expressar de manera tan directa a la narrativa que, per les seves pròpies lleis –un argument, una acció– requereix un sistema de creació diferent i, en conseqüència, s'obté una comunicació diferent amb el lector.»

Passen els mesos d'estiu sense que la relació epistolar continuï. El 23 d'octubre Miquel Àngel Riera li respon, tot demanant-li disculpes pel retard. Una de les raons que addueix és que «hi havia, per enmig, el temps màgic de l'estiu, que jo acostum dedicar a escriure intensament, ajornant les coses que es puguin ajornar sense fer estralls.» En haver sabut que Miquel Pairoli era aleshores un home jove, es permet donar-li un consell molt propi de la seva manera d'encarar la vida, que també fa palesa en els seus llibres: li diu que ha d'aprofitar el temps «en el sentit de fruir-lo intensament, sense desaproveitar-ne un sol àtom, del gaudi possible», atès que «una de les primeres obligacions de l'home és procurar-se el major plaer.» Li aconsella també que no deixi de fer crítica literària, ja que «ho fas molt bé –li escriu– i és conreada per molt poca gent preparada.» Quant a ell, l'assabenta que ha acabat la primera redacció de *Paisatge amb dona* –títol que, finalment, canviarà per *Panorama amb dona*– i que una editorial de Praga ha contractat una traducció al

txec de *L'endemà de mai*. Finalment, s'acomiada tot desitjant conèixer l'obra creativa de Pairoli, amb l'anhel «que, algun dia a algun lloc, tndrem l'avinentsa de trobar-nos i lligar una cordial conversa.»

La trobada d'ambdós escriptors encara tardarà anys a produir-se. Entre tant, l'octubre de 1983 Miquel Àngel Riera publica *Panorama amb dona* i el mes de desembre el *Punt Diari* en treu un nou comentari de Miquel Pairoli.⁸ Es tracta d'un text encara més arrodonit que els anteriors, ja que fa palès un coneixement molt més profund de l'obra del manacorí. Hi emmarca *Panorama amb dona* en el conjunt de les novel·les anteriors, que havia obert *Andreu Milà*, i sobretot torna a assenyalar que no es tracta d'un llibre sobre la Guerra civil, sinó d'«una indagació en l'esperit humà, en les nostres passions i en les nostres debilitats, en els temors, en els anhels, en les grans contradiccions que conformen la condició humana.» Després de presentar l'ambient en què té lloc la història, es refereix a la protagonista, na Gabriela, un personatge que, per la seva vitalitat i pel sentit hedonista de l'existència, s'oposa a l'amo en Cosme, el protagonista de *L'endemà de mai*. Després es refereix al tema de la violència i del poder que tracta la novel·la, contraposats al caràcter alliberador del sexe: «Davant el poder que destrueix, el sexe que crea, davant el poder que deshumanitza, el sexe que enriqueix.» Finalment, Pairoli subratlla dos aspectes de la novel·la: l'estructura i el llenguatge.

L'aparició d'aquest comentari iniciarà la represa de la relació epistolar entre ambdós. El 14 de gener de 1984 Miquel Àngel Riera li agraeix l'article i li assenyala que el seu comentari «és –elogis apart– un dels més clarividents que, fins ara, he llegit», perquè, entre d'altres motius, «estableix un contagi: fa sentir ganes de llegir el llibre comentat.» A més, li dóna l'enhorabona per haver obtingut el premi de periodisme Manuel Bonmatí i per haver quedat finalista al premi de novel·la breu Just Casero. Riera, que per aquells anys impulsava els escriptors joves, ofereix a Miquel Pairoli la possibilitat de publicar-li algun llibre de creació a la col·lecció «Tià de sa Real», que aleshores codirigia amb Josep M. Llompart i Guillem Vidal Oliver. No s'ha conservat la resposta de Miquel Pairoli, però es dedueix que aquest oferiment de publicació al final no fou possible. El 4 de març de 1984 Riera diu que es conhorta amb la possibilitat que algun dia pugui publicar-li *Pavana*⁹ i observa que casualment hi ha una coincidència amb la seva propera novel·la *Alexis* –després es dirà *Els déus inaccessibles*–, obra aleshores en curs: «És ben curiós, per cert, el que em dius del seu protagonista:

un terratinent llatí i traductor de Properci. El de "Alexis", una novel·la que tenc gairebé acabada (hi vénc treballant des de l'estiu del 82), és un sacerdot també llatí i traductor de Domici Mars, un poeta llatí l'obra del qual és definitivament perduda...»

Hauran de passar encara uns anys perquè Miquel Àngel Riera i Miquel Pairolí es coneguin personalment. Ho faran l'estiu de 1987 a Barcelona, quan Riera hi presenta *Els déus inaccessibles*. Aleshores, Pairolí aprofita l'avinentsa per fer-li una llarga entrevista que apareix publicada al *Punt Diari*.¹⁰ Es tracta d'una conversa entre ambdós autors molt aprofundida i que constitueix un material molt útil per entendre com l'escriptor mallorquí entenia la literatura i com va arribar a la novel·lística. Just uns dies més tard, ja arribat a Manacor, Riera li manifesta per carta «l'alta satisfacció íntima que me produí el fet de poder, a la fi, conèixer-te personalment». També el felicita per l'entrevista, que considera «verament excel·lent» per haver sabut «aconduir el diàleg d'una forma intel·ligent i aclaridora».

No tornem a tenir notícies d'ells dos fins el 1989. El 10 de gener Miquel Àngel Riera escriu a l'amic de Quart per comentar-li la lectura d'un original que aquest li havia enviat. Per la carta no podem saber exactament de quin llibre es tracta, però creiem que ben bé podria ésser de *Paisatge amb flames* (1990). Val la pena reproduir els mots de Riera, tant pel que contenen de valoració crítica com pel fet que intenten ser una injecció de moral en el jove escriptor:

Aprofitant els lleures dels darreríssims dies de festa, m'he pogut dedicar a fer una atenta lectura de l'original que has tengut l'amabilitat d'enviar-me. L'he llegit d'una tirada, cosa que és indicatiu de com m'ha agradat. És un llibre polièdric on tu hi apareixes en relleu. De fet, està bastit per una teoria de pinzellades pertanyents a una mena d'autobiografia lírica. D'aquí que resulti tan comunicatiu, tan transparent, tan amical. El que més m'ha agradat d'ell és el poder constatar una cosa que me sembla clara: ets un excel·lent narrador i t'hauries de dedicar a escriure contes i novel·les. Acabaràs fent-ho, ho veig clar. I quan ho facis ho faràs bé.

Uns mots, aquests, que, a més, tenen un caràcter premonitori. Riera hi endevina, i encerta, el futur: Pairolí acabarà fent novel·la i entre el 1995 i el 2008 en publicarà quatre, tot i que Miquel Àngel Riera sols serà a temps de veure'n la primera. Per altra part, Riera li dóna a conèixer les novetats que atenyen la seva producció literària: ha acabat d'es-

criure *Illa Flaubert*, algunes de les seves obres es traduiran al castellà i al txec i potser al noruec i, també, l'assabenta que la Generalitat li ha concedit la Creu de Sant Jordi.

No hem trobat més cartes entre ambdós escriptors fins al 7 d'abril de 1996, quan Miquel Pairolí fa saber a Riera que, pels volts de la Setmana Santa, ha llegit els relats de *Crònica lasciva d'una decadència*, una «lectura "greument perillosa"» –li diu bo i fent broma–, poc adient a la penitència que aquests dies exigeixen. Sobretot, però, aquests contes li han descobert un altre punt en comú amb ell. Pairolí li parla de Giuseppe Tomasi di Lampedusa –autor que l'escriptor manacorí admirava profundament i que és invocat a l'inici del relat que dóna títol al volum–, sobre el qual ha escrit l'assaig *El Príncep i el felí* (1996), que li farà arribar. El 29 d'abril Miquel Àngel Riera, que aleshores ja està malalt de càncer, li respon amb una lletra plena d'admiració:

La tramesa del teu llibre "El Príncep i el felí" ha representat, per a mi, una agradabilíssima sorpresa. Tant que, tot i tenir una altíssima torre de llibres per a llegir, l'he preferit a tots i ja he viscut el plaer de la seva atenta lectura. Partint de la teva ben demostrada sensibilitat, no és gens difícil sospitar que fossis un devot de l'obra –senyorívolment escassa– de Giuseppe Tomasi di Lampedusa. El que ja era més difícil era imaginar que en fossis un especialista de talla. Enhorabona! I gràcies pel viu plaer intel·lectual que m'has permès tenir amb la seva lectura i, també, per un grapat de coses que encara ignorava entorn a qui és una de les meves pregones devocions literàries.

Tot seguit, Miquel Àngel Riera passa a relatar-li els dos viatges que l'estiu anterior havia fet a Sicília, amb el recorregut emocionat pels indrets lampedussians. Per altra part, l'informa també de les mancances de la traducció al català d'*Il Gattopardo* feta per Llorenç Villalonga, per qui Miquel Àngel Riera mai no va sentir gaire simpatia. Així, li diu que la traducció publicada va ser fruit d'objecte d'una profunda revisió a càrrec de Miquel Dols, així com d'una intensa correcció lingüística realitzada per Aina Moll, per la qual cosa «ens aproximarem a pensar que l'atribució del treball a qui el signà [Llorenç Villalonga] va ser forçada per, potser, interessos editorials.»

La carta acaba amb un «Fins sempre i fins prest!» Un adéu que, sense saber-ho, era definitiu. La malaltia de Miquel Àngel Riera es precipita els mesos següents i el duu a la mort el 20 de juliol de

1996. Vuit dies després Miquel Pairolí publica a *El Punt* un treball necrològic sobre l'escriptor desaparegut. Hi fa un repàs de la trajectòria seguida, tot partint de la idea que el caràcter narratiu i discursiu de la poesia de Riera l'havia portat a la narrativa. I, després d'oferir una visió sintètica de cadascuna de les novel·les, acaba amb un vaticini força pessimista:

Ara, la novel·lística de Riera, mort l'autor, encara una posteritat difícil. Aviat les novel·les de Riera faran l'efecte que les proses de Roís de Corella, que són com un treball d'orfebreria que fascina per l'antiguitat i l'estranyesa. La llengua catalana es va degradant a marxes forçades. En algunes ciutats de Catalunya l'idioma que se sent als carrers ja no té gaire a veure amb el català, encara que ho sembli. Així, la literatura catalana és cada cop més un monument funerari a un idioma que se'ns mor a les mans i en aquest bell cementiri l'obra de Riera és com un d'aquells refistolats panteons modernistes en què descansa la pols d'il·lustres famílies extingides.¹¹

No crec que, a Miquel Àngel Riera, li hagués agradat gaire un comiat tan desesperançat. Aspirava a poder ser llegit almenys cent anys després de la seva mort. Tanmateix, des d'un punt de vista sociolingüístic, potser Pairolí tenia raó. Potser també preveia el desinterès que els editors catalans que l'havien editat en vida tindrien a partir de la seva mort?¹² O tal volta augurava que la desaparició de l'escriptor mallorquí era un anunci de la proximitat del final de la nostra literatura i, potser també, de la nostra llengua?

¹ Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera: cronista d'una degradació» *Punt Diari* (25 de març de 1979).

² Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera, en la narrativa dels anys 70» *Presència*, 547 (abril de 1981), p. 41.

³ *Ibidem*

⁴ Carta conservada a l'arxiu particular de Miquel Àngel Riera (Manacor). Agraesc a la seva esposa, Roser Vallés, la consulta d'aquest material.

⁵ Carta conservada a l'arxiu particular de Miquel Pairolí (Quart). Agraesc la tramesa d'aquesta lletra i de les altres de Pairolí a Joaquim Armengol i a Josefina Pairolí.

⁶ La primera edició, amb el títol de *Fuita i martiri de Sant Andreu Milà* –títol que més tard tornarà a recuperar–, havia aparegut a l'Editorial Moll l'any 1973. La segona edició, *Andreu Milà*, va aparèixer a Edicions 62 el setembre de 1981. D'aquesta mateixa reedició, se'n féu també una edició especial per a Mare Nostrum S.A.

⁷ Li diu: ...«en els cinc últims anys he viscut en cinc llocs diferents: a Girona, a Sant Cugat, a Barcelona, a Santiago de Compostela i ara a Quart, i la carpeta on guardava una còpia de l'original em fa molt l'efecte que quedà a Barcelona»...

⁸ Miquel PAIROLÍ: «"Panorama amb dona", obra entorn de la repressió» *Punt Diari* (29 de desembre de 1983), p. 33.

⁹ Podria tractar-se d'un títol provisional d'algun dels llibres que posteriorment Miquel Pairolí va publicar.

¹⁰ Miquel PAIROLÍ: «Miquel Àngel Riera, fascinat per la paraula» *Punt Diari* (2 d'agost de 1987), p. 4-5.

¹¹ Miquel PAIROLÍ: «El panteó de Miquel Àngel Riera» *El Punt* (28 de juliol de 1996), p. 23.

¹² No oblidem que tant la poesia com l'obra narrativa completes de Miquel Àngel Riera finalment varen aparèixer publicades per Edicions del Salobre, una petita editorial mallorquina desapareguda fa poc, víctima de la crisi econòmica. Ni Destino, ni Edicions 62, ni Proa, que el publicaren en vida, després de sa mort no han tornat a manifestar gaire interès pels seus llibres.

